

ביאורים

הדבר המרכזי ביותר בתלמוד הוא לימוד הלכות מפסוקים. חכמים מפרשים את הפסוקים ומוציאים מהם הלכות. במבט ראשון אפשר לטעות ולחשוב שכל הדרשות בתלמוד הם מאותו הסוג, שבכולם נוכל למצוא מחלוקת. הרמב"ם מחדש שיש שני סוגי דרשות:

א. מה שניתן במסורת - יש לימודים מפסוקים שנמצאים בחז"ל אשר המסקנה כבר ידועה מראש. אנו יודעים במסורת שפרי עץ הדר הכוונה לאתרוג. ראינו את אבותינו שלקחו בסוכות אתרוג. הם ראו את אבותם וכך עד משה רבנו. כל התפקיד של החכמים בתלמוד הוא להראות איך מה שנמסר במסורת מעוגן בפסוק. זהו עיקר תפקידה של התורה שבעל פה. בנין התורה הוא לחבר את התורה שבכתב למסורת של התורה שבעל פה ולראות איך הם אגודים זה בזה. זו הסיבה לכך שאין בלימוד זה מחלוקות. כמו כן לא יכול לבוא חכם בעתיד ולומר שהוא לומד את הפסוק אחרת ולקחת לימון במקום אתרוג.

ב. מה שלא ניתן במסורת - במהלך הדורות התעוררו שאלות חדשות ופרטים נוספים שלא היו ידועים במסורת. הקב"ה מסר למשה רבנו כללים שבהם ניתן לדרוש את פסוקי התורה ולהוציא מהם הלכות מחודשות. בסוג לימוד כזה אין חכמי ישראל יודעים מהי המסקנה. הם דורשים את הפסוק על פי הכללים שנמסרו להם, ועל פי הלימוד נובעת המסקנה. מכיוון שדרכי החשיבה שונות מחכם לחכם יתכנו מחלוקות. לכן בסוג הלכות אלו ניתן למצוא מחלוקות רבות, ויתכן שחכם אחד ובית מדרשו ינהגו בדרך אחת ואילו חכם אחר ובית מדרשו ינהגו בדרך אחרת.

הרחבות

• כתיבת תורה שבעל פה

החל לחבר המשנה, שהיא כוללת פרוש כל המצוות הפתובות בתורה. הגמרא בכמה מקומות [תמורה יד.; גיטין ס:] דורשת שאסור לכתוב תורה שבעל פה "דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן". מדוע למרות זאת נכתבה תורה שבעל פה? רש"י במקום כותב שהתלמוד עצמו נכתב מפני החשש שהתורה תישכח. גם הרמב"ם כתב שזו הסיבה שגרמה לרבי לכתוב את המשנה: "ומימות משה רבנו ועד רבנו הקדוש (רבי) לא חיברו חיבור שמלמדים אותו ברבים בתורה שבעל פה... והוא (רבי) קיבץ כל השמועות... וחיבר מהכול ספר המשנה... כדי שלא תישכח תורה שבעל פה מירא. ולמה עשה רבנו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה? לפי שראה שהתלמידים מתמעטים והולכים והצרות מתחדשות ובאות..." [הקדמה למשנה-תורה].

• מחלוקת בהלכה למשה מסיני

אין מחלוקת בהם. הרמב"ם אומר שבהלכה למשה מסיני אין מחלוקת. המהר"ץ חיות בחידושו על מסכת בבא קמא [טו:] מביא את דברי הרמב"ם ומקשה עליו מדברי הגמרא שמביאה מחלוקת בין התנאים בהלכה למשה מסיני. המהר"ץ חיות עונה שכוונת הרמב"ם היא שלא תהיה מחלוקת בין החכמים על כך שיש הלכה כזאת, אך כן יכולה להיות מחלוקת בפרטי אותה הלכה.

שאלות לדיון

מדוע כתבה התורה "וקצותה את כפה", והרי כוונתה באמת שיש לשלם ממון בלבד?
מדוע הרמב"ם מדגיש, שלא ייתכן מחלוקות בדינים והלכות שקיבלנו מפי משה בסיני?

וכאשר כלל הדעות והדברים - החל לחבר המשנה, שהיא כוללת פרוש כל המצוות הפתובות בתורה. מהן - קבלות מקבלות מפי משה, עליו השלום, ומהן - דעות הוציאו בדרך הסברה ואין עליהן מחלוקת. ומהן - דעות שנפלה עליהן מחלוקת בין שתי הסברות וכתב אותן במחלוקותיהן: פלוני אומר כך, ופלוני אומר כך. ואפלו היה האחד חולק על רבים, נכתבים דברי האחד ודברי הרבים. ונעשה הדבר ההוא לענינים מועילים מאד ונזכרו במשנה בעדיות. ואני אזכרם.

אבל אחרי עקר גדול ראיתי לזכרו, והוא: שיוכל אדם לומר: אם הם פרושי התורה - כפי אשר יסדנו - מקבלים מפי משה כמו שאמרנו מדבריהם: "כל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני" (תורת כהנים, בהר) - אם כן, מה אלו ההלכות היחידות שנאמרו בהן: 'הלכה למשה מסיני'? וזה עקר יש לה לעמוד על סודו, והוא: שהפרושים המקבלים מפי משה, כמו שאמרנו מדבריהם - אין מחלוקת בהם. בשום פנים. שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת שנפלה בזמן מן הזמנים, מימות משה ועד רב אשי, בין החכמים שיאמר אחד: המוציא עין חברו - יוציא את עינו, שנאמר: "עין בעין" (דברים יט כא), ויאמר השני: אינו אלא כפר. בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הפתוב: "פרי עץ הדר" (ויקרא כג ז), עד שיאמר אחד, שהוא: אתרוג, ויאמר אחר, שהוא: חבושים, או רמונים, או זולתו. ולא מצאנו גם כן מחלוקת ב"עץ עבות" (שם), שהוא: הדס. ולא מצאנו מחלוקת בדברי הפתוב: "וקצתה את-כפה" (דברים כה יב), שהוא: כפר. ולא במה שאמר הפתוב: "ובת איש כהן פי תחל לזנות... באש תשרף" (ויקרא כא ט) - שזו הגזרה אין לנו לגזר אותה, אלא אם תהיה אשת איש על כל פנים. וכן גזרת הפתוב בנערה אשר לא נמצאו לה בתולים שייסקלוה - לא מצאנו חולק בה ממשנה ועד עתה על מי שאמר: שזה לא יהיה אלא אם היתה אשת איש והעידו עדים עליה: שאחר הקדושים זנתה בעדים והתראה. וכיוצא בזה בכלל המצוות - אין מחלוקת בהן. שפלוני פרושים מקבלים מפי משה. ועליהם ועל דומיהם אמרו: "כל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני". אבל אף על פי שהם מקבלים ואין מחלוקת בהם - הרי היא מחכמת התורה הנתונה לנו, שנוכל להוציא ממנה אלו הפרושים בדרך מדרכי הסברות והאסמכתות והראיות והרמזים המצויים במקרא.

על מה נאמר
הלכה למשה
מסיני

ביאורים

למדנו שישנם הלכות שנדרשות בתלמוד מפסוקי התורה, שגם הם נמסרו למשה בסיני. לעומת זאת מצינו שחז"ל קוראים רק למספר הלכות בתלמוד שהם 'הלכה למשה מסיני'. מדבריהם משמע שרק את אלו קיבלנו בהר סיני. דבר זה מעורר תמיהה גדולה. איך יתכן שרק הלכות בודדות קיבלנו מסיני?! אלא שקיבלנו הלכות רבות בסיני שלא קרויות בפי חז"ל 'הלכה למשה מסיני'.

כדי להבין את ההבדל בין ההלכות שנקראות בתלמוד 'הלכה למשה מסיני', ובין אלו שלא נקראו כך צריך להבין שיש שני סוגי לימוד:

א. דרשה - לימוד זה הוא מפשוטו של הפסוק או מהבנה עמוקה במילים שהתורה בחרה להגדיר את המצווה. למשל התורה בחרה לציין שאתרוג הוא 'פרי עץ הדר'. מילים אלו אינם מובנות כשלעצמם. הם דורשות הסבר והבהרה למה בדיוק התורה התכוונה. הלימוד של חכמים שמשמעות ה'פרי הדר באילנו משנה לשנה' מנסות לקלוע לעומק הבנת התורה בכתוב זה. הפירוש של הפסוק נמסר לנו בהר סיני. כל חכמי ישראל יודעים שהפירוש של המילים הללו הוא אתרוג. התורה נתנה לחכמים כלים לדרוש וללמוד זאת ממה שכתבה. לכן לא תתכן מחלוקת על המסקנה אלא רק על הדרך שממנו ניתן לדרוש את הפסוק. הרמב"ם מחדש שרק על מצוות אלו נאמר "כל התורה נאמרו פלולתיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני". דהיינו שההלכה נמסרה וכן ניתנו הכלים, שהם "ג' מידות, כלל ופרט ועוד, כדי לדרוש את ההלכה מתוך הכתוב.

ב. אסמכתא - יש הלכות שלא ניתנו להדרש. הלכות שנמסרו למשה רבנו בהר סיני אך אין שום פסוק בתורה שנוכל ללמוד מפשוטו או ממשמעותו את ההלכה. אך יתכן לימוד מסוג 'אסמכתא'. זהו אינו לימוד ישיר מהפסוק אלא יש בפסוק מין רמז לנושא של ההלכה. שיעורים, למשל, השיעור המינימלי של מאכל אסור שאדם צריך לאכול כדי לעבור על איסור אכילה, הוא כזית. כל שיעורים אלו הם הלכה למשה מסיני, אבל חז"ל הסמיכו אותם על הפסוק "ארץ חטה ושעורה..." הפסוק אינו מתייחס כלל לשיעורים וכן לא יכולים היינו לדעת איזה שיעור משתייך לאיזה דין. ברור שהנושא מסתמך על המסורת, חז"ל רצו להקל על זכרוננו, ולכן הסמיכו העניין על הפסוק. להלכות אלו קראו חז"ל 'הלכה למשה מסיני' מכיוון שהמקור היחידי שיש לנו לדעת שזו ההלכה היא רק המסורת, שלא כמו הלכות שנמסרו למשה בסיני אך ניתן ללמוד גם ממשמעות הפסוק.

הרחבות

• מידות שהתורה נדרשת בהן

שֶׁלֶשׁ עֲשָׂרֵי מִדּוֹת. שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן הן שלושה עשר אופנים של דרישת הכתוב, שעל ידיהם לומדים חכמים מהתורה שבכתב דינים שאינם כתובים בה במפורש. המידות מוזכרות בברייתא דר' ישמעאל הנאמרת לפני תפילת שחרית. חלקן שייכות רק כשישנה מסורת מרב לתלמיד, כגון 'גזירה שווה', שמשמעותה השוואה בין מילים זהות המוזכרות בפסוקים שונים, וחלקן יכולות להידרש על ידי כל תלמיד חכם גם ללא מסורת שקדמה לו, כגון 'קל וחומר'. הרב גדליה גל, מתלמידי ה'חזון איש', הסביר שההבדל נעוץ בכך שמידת 'גזירה שווה' דורשת דיוק רב בהבנת הכתוב, ולא בכל הדורות ידעו לדקדק עד כדי כך שיהיה אפשר לדרוש את המילים ולהשוותן זו לזו בצורה מדויקת, ולכן רק דרשה שעברה במסורת מתקבלת, לעומת זאת 'קל וחומר' היא מידה המבוססת על ההיגיון והיגיון קיים בכל דור [בתורתו של ר' גדליה עמודים 24-25].

• מהי אסמכתא?

קָרָא אֶסְמִכְתָּא בְּעֶלְמָא. הרמב"ם והריטב"ם נחלקו במושג אסמכתא. לפי הרמב"ם הכוונה היא למה שנסמך על ידי חכמים לפסוק, אפילו אם מדובר ב'הלכה למשה מסיני', אך לריטב"ם א [ר"ה טז]. הכוונה לרובד נוסף שה' הסמיך בתוך הפסוק, וכוונת התורה לומר שאין זה דין מהתורה אלא הוא מסור בידי חכמים לקבוע אותו אם ירצו.

שאלות לדיון

מדוע לא נכתב הכול בתורה? למה יש צורך להלכות שיעברו בתור 'הלכה למשה מסיני'?

"אָבֵל רְאִינוּ בְּלֹא סִפְקָא, מִיְהוֹשֻׁעַ עַד עֵתָהּ...". לאור קביעה זו, מה ניתן להסיק על חשיבות המנהגים?

חקירת הרמז
לפרוש המקובל

וּכְשֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם בְּתַלְמוּד מְעִינִים וְחוֹלְקִים זֶה עַל זֶה בְּמַעֲרַכְתָּ הַעֵינָן, וּמִבִּיאִין רְאִיּוֹת עַל אֶחָד מֵאלוֹ הַפְּרוּשִׁים וְהַדּוֹמָה לָהֶם, כְּגוֹן מִה שֶׁאָמְרוּ בְּמֵאמְרוֹ הַפְּתוּב: "פְּרִי עֵץ הָדָר": אוֹלֵי יִהְיֶה רְמוּנִים, אוֹ חֲבוּשִׁים, אוֹ זֹלְתָם? עַד שֶׁהִבִּיאוּ רְאִיָּה עֲלָיו מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּרִי עֵץ הָדָר" וְאָמְרוּ: "עַץ שֶׁטַּעַם עֲצוֹ וּפְרִיּוֹ שְׂוִיו", וְאָמַר אַחֵר: "פְּרִי הָדָר בְּאֵילָנוֹת מִשְׁנֵה לְשָׁנָה", וְאָמַר אַחֵר: "פְּרִי הָדָר עַל כָּל מַיִם" – אֵלוֹ הֵרְאִיּוֹת לֹא הִבִּיאוּן מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּבֵּשׁ עֲלֵיהֶם הָעֵינָן, עַד שֶׁנּוֹדַע לָהֶם מִהֲרְאִיּוֹת הָאֵלֶּה, אָבֵל רְאִינוּ בְּלֹא סִפְקָא, מִיְהוֹשֻׁעַ עַד עֵתָהּ, שֶׁהֲאֵתְרוּג הָיָה לוֹקָחִים עִם הַלּוּלָב בְּכָל שָׁנָה וְאִין בּוֹ מַחֲלָקָת. אָבֵל חֲקְרוּ עַל הָרְמִזַּת הַנִּמְצָא בְּפֶתוּב לְזֶה הַפְּרוּשׁ הַמְקַבֵּל. וְכֵן הִיא רְאִיתָם עַל הַהֲדָס, וְרְאִיתָם עַל דִּינֵי אֲבָרִים בְּעֵנֶשׁ מְמוֹן, וְהוּא מִה שֶׁחִיב מִי שֶׁהִשְׁחִית אֲבָר מֵאֲבָרֵי חֲבָרוֹ. וְרְאִיתָם גַּם כֵּן עַל בַּת אִישׁ כֶּהֱנִיחַ לְעֵיל, שֶׁהִיא – אֲשֶׁת אִישׁ, וְכָל הַדּוֹמָה לָזֶה נוֹהֵג רַק עַל הָעֵקֶר הַזֶּה. וְזֶה עֵנִין מִה שֶׁאָמְרוּ: "כְּלֹלֹתֶיהָ וּפְרִטוֹתֶיהָ", רְצוֹ לומר: הָעֵינָנִים שֶׁנוֹכַח לְהוֹצִיאָם בְּכָל וּפְרִט וּבְשָׂאָר שְׁלֹשׁ עֲשָׂרֵי מִדּוֹת, וְהֵם מְקַבְּלִים מִפֵּי מוֹשֶׁה מְסִינִי.

וְכֹלָם, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם מְקַבְּלִים מִפֵּי מוֹשֶׁה, לֹא נֶאֱמַר בָּהֶם: 'הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי'. שְׂאִין לומר: "פְּרִי עֵץ הָדָר", הוּא: 'אֲתְרוּג' – הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי. או 'חֹבֵל בַּחֲבָרוֹ מִשְׁלֵם מְמוֹן' – הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי, שֶׁכָּבֵר נִתְבָּרַר לָנוּ שֶׁאלוֹ הַפְּרוּשִׁים כָּלָם מִפֵּי מוֹשֶׁה, וְיֵשׁ לָהֶם רְמִזִּים בְּמִקְרָא, או יוֹצִיאוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ מִדְּרָכֵי הַסְּבָרָא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָנוּ. וְעַל כֵּן: כָּל דְּבַר שֶׁאִין לוֹ רְמִזַּת בְּמִקְרָא, וְאִינוּ נִקְשָׁר בּוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיאוֹ בְּדֶרֶךְ מִדְּרָכֵי הַסְּבָרָא – עֲלָיו לְבַדּוֹ נֶאֱמַר: 'הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי'. וּבִשְׁבִיל זֶה, כִּשְׂאֵמְרָנוּ: "שִׁיעוּרֵין הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי" (ברכות מא ב), הִקְשִׁינוּ עֲלֵינוּ וְאָמְרוּ: "מִפְּנֵי מִה אֲתָה אוֹמֵר שֶׁהֵם הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי – וְהִנֵּה 'שִׁיעוּרֵין' נִרְמַז עֲלֵיהֶם בְּפִסְוֹק, בְּאָמְרוֹ: אֲרָץ חֲטָה וּשְׁעוֹרָה, וְגַפְּן וְתֵאנָה וְרִמּוֹן אֲרָץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ" (דברים ח ח)?! תִּהְיֶה הַתְּשׁוּבָה: שֶׁהִיא הֲלֹכָה לְמוֹשֶׁה מְסִינִי, וְאִין לְשִׁיעוּרֵין עֵקֶר לְהוֹצִיא אוֹתָם מִפְּנֵי בְּדֶרֶךְ סְבָרָא, וְאִין לָהֶם רְמִזַּת בְּכָל הַתּוֹרָה, אָבֵל נִסְמָכָה זֹאת הַמְצָוָה לְזֶה הַפְּסוּק לְסִמּוֹן, כְּדִי שִׁיְהֵא נוֹדַע וְנִזְכָּר, וְאִינוּ מְעַנֵּן הַפְּתוּב. וְזֶה עֵנִין מִה שֶׁאָמְרוּ: "קָרָא אֶסְמִכְתָּא בְּעֶלְמָא" (סוכה ו א), בְּכָל מְקוֹם שֶׁיִּזְכָּרוּהָ.

על מה אומרים
ההלכה למשה
מסיני

הָדָר בְּאֵילָנוֹת - פרי האתרוג יכול להישאר על העץ עד לשנה הבאה. על כל מים - האתרוג זקוק להשקיה בימות הקיץ. שְׁנִשְׁתַּבֵּשׁ עֲלֵיהֶם הָעֵינָן - שנסתפק להם שאולי התורה לא התכוונה לאתרוג. בְּעֵנֶשׁ מְמוֹן - ולא עין תחת עין. על העקר - על פי העקרון הנ"ל. קָרָא אֶסְמִכְתָּא בְּעֶלְמָא - הפסוק 'סמך' (רמז) בלבד.

ביאורים

התורה שבעל פה היתה נתונה במתקפות שונות במהלך הדורות. הצדוקים, הבייתוסים והקראים יצאו נגד חכמי ישראל. לדעתם קיבלנו רק תורה אחת והרשות נתונה לפרש את פסוקי התורה כאוות נפשנו. הם כופרים במסורת שקיבלו חכמי ישראל וטוענים שכל הפירושים לא נמסרו מהר סיני אלא הם פרשנות מאוחרת של חכמים. מה שהופך את כל טענותיהם השקריות על פניהם היא ההלכה למשה מסיני. שאר חלקי התורה שבעל פה ניתנו להדרש, ברמה כזו או אחרת, על ידי השכל האנושי. לעומת זאת, בהלכות שהם הלכה למשה מסיני, אין לשכל האנושי שום מקום. אין שום רמז או אפשרות לדעת את ההלכה מתוך הכתוב. שום סברה לא תעזור. הדרך היחידה לפרש את התורה היא באמצעות ידיעות שנמסרו לנו. מצוות התפילין היא דוגמה לכך. התורה סותמת וכמעט ולא מפרשת איך נראים התפילין. אנו יודעים מהכתוב שהתפילין צריכים להיות על יד ובראש. אך איך הם נראים ומהו צבעם אין אנו יודעים. אין לכך שום רמז בתורה, אך ודאי שהקב"ה לא ישאיר אותנו מסופקים בדבר שהוא יסודי מאוד בקיומה של המצווה. המקור היחידי הוא המסורת שעברה מהר סיני דרך חכמי ישראל, שהתפילין הם שחורות ומרובעות. ידיעה זו מעידה שלא רק במקומות שבהם אין רמז קיבלנו את ידיעת ההלכה ממשה רבנו דרך חכמי ישראל, אלא גם במקומות שחכמי ישראל פירשו את הכתוב - אין זה מדעתם אלא קבלה ומסורת ממש רבנו. הלכה למשה מסיני נותנת תוקף וחיוק לכל שאר חלקי התורה שבעל פה. לכן ההלכות שהם הלכה למשה מסיני הם פזורות על כל חלקי התורה. שיעורין וחציצין, קריאה בתורה ותפילין, צדקה וכלאים, חינוך ילדים וזוגיות. כל אלו מעידים שדבר ה' מדריך אותנו גם בשאר חלקי התורה שלימדונו חכמי ישראל, ללא שום צל של פקפוק.

הרחבות

• הלכה עוקרת את המקרא

ואי אֶפְשֶׁר לְסַמֵּךְ אוֹתָהּ לְפִסּוּק אֶלֶּא עַל דֶּרֶךְ אֶסְמִכְתָּא. הגר"א בפירושו אדרת אליהו על התורה כותב לגבי מצוות רציעת אוזנו של עבד עברי: "פסטא דקרא (המובן הפשוט של הפסוק) גם המזוזה כשרה, אבל הלכה עוקרת את המקרא (רק אל הדלת ולא אל המזוזה), וכן ברובה של פרשה זו וכן בכמה פרשיות שבתורה; והן מגדולת תורתנו שבעל-פה שהיא הלכה למשה מסיני והיא מתהפכת כחומר חותם" [שמות כא, ו]. כוונת דבריו היא שהלכה למשה מסיני לא רק מסבירה את הכתוב אלא לפעמים אף הופכת את משמעותו. דבר זה מורה על מעלתה וכוחה של תורה שבעל פה.

• חשיבותה של תורה שבעל פה

תְּפִלִּין - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי. במצוות רבות התורה קיצרה מאד, באופן בו לא ניתן להבין את דבריה לולי ההשלמה של התורה שבעל פה, כפי שראינו במצוות התפילין בה לא כתבה התורה פרטים רבים. דוגמה נוספת מצינו בדברי המשנה: "הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות" [חגיגה פרק א, משנה ח], והסביר רש"י: "יש בהן הלכות שהן תלויות ברמז מקרא מועט". דבר זה מלמד על הצורך החיוני בתורה שבעל פה.

מקום נוסף בו אנו רואים את ההכרח שתהיה תורה שבעל פה הוא בסיפורה של הגמרא במסכת שבת על אותו גוי שבא להלל הזקן ואמר לו: למדני תורה שבכתב בלבד. בתחילה לימד אותו הלל את האותיות א', ב', ג' וד', ולמחרת אמר לו על א' שהיא ד' ועל ב' שהיא ג'. אמר לו הגוי: והרי אתמול הסברת לי לא כך! אמר לו הלל: כשם שחייבים מסורת לקריאת האותיות כדי להבין את מה שכתוב, כך התורה צריכה מסורת בצידה כדי שיהיה אפשר להבין ולפרש את משמעות הכתוב, וזה תפקידה של תורה שבעל פה (על פי שבת לא.).

שאלות לדין

הרמב"ם מביא כאן את כל ההלכות שנאמרו בעל פה למשה בסיני, וכותב שאין בהן מחלוקות. אמנם גם שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם, נאמרו למשה בסיני. ובהן הרי מצינו מחלוקות רבות. כיצד הדבר מתיישב עם דברי הרמב"ם?
האם יש עניין לתת טעם והסבר הגיוני, גם להלכות שנאמרו למשה בסיני?

ואני אֶסְדֵּר בְּכָאן רַב הַדִּינִין שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: 'הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי' - וְאֶפְשֶׁר שִׁיְהִי הַכֹּל - וַיִּתְבָּאֵר לָךְ אֲמִתַּת מַה שֶּׁאֲמַרְתִּי: שְׁאִין מִיָּהוּן אֶפְלוּ אַחַת שְׁהוֹצִיאָהּ בְּדֶרֶךְ סִבְרָא, וְאִי אֶפְשֶׁר לְסַמֵּךְ אוֹתָהּ לְפִסּוּק אֶלֶּא עַל דֶּרֶךְ אֶסְמִכְתָּא,* כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וְלֹא מִצְאָנוּ לְעוֹלָם שֶׁחִקְרוּ בְּהֵן סִבְרוֹת, אוֹ הִבִּיאוּ עֲלֵיהֶן רְאִיּוֹת - אֶלֶּא לְקַחוּן מִפִּי מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁצִּוְּהָ אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְאֵלוּ הֵן: חֲצִי לֵג שֶׁמֶן לְתוֹדָה, וּרְבִיעִית שֶׁמֶן לְזִיזָר, וְאַחַד עֶשֶׂר יוֹם שֶׁבִּין נְדָה לְנְדָה - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (מנחות פט א). גויד, וְלְבוּד, וְדָפֵן עֶקְמָה - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (סוכה ו ב). שִׁיעוּרִין, חֲצִיצִין, וּמְחִיצִין - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (שם ה ב). תְּפִלִּין עַל קֶלֶף, וּמְזוּזָה עַל דּוֹכּוֹסְטוֹס, וְסִפֵּר תוֹרָה עַל הַגּוֹיֵל - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (שבת עט ב). שִׁי"ן שֶׁל תְּפִלִּין, וְקִשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין, וּרְצוּעוֹת שְׁחוּרוֹת, וְתְּפִלִּין מְרַבְּעוֹת, וּמַעֲבֵרְתָּא דְתְּפִלִּין - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (מנחות לה א). נְכַרְכוֹת בְּשַׁעֲרֵן וְנִתְפָּרוֹת בְּגִידֵין - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (שבת קח א). כּוֹתְבִין סִפֵּר תוֹרָה בְּדִיּוֹ, וּמְסַרְגֵּל - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (ירושלמי מגילה א ט). פְּחוּתָה מִבַּת שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד אֵין בִּיאָתָה בִּיאָה - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (נידה מה א). הַעוֹשֶׂה שְׂדֵהוּ שְׁנֵי מִיָּנִי חֲטִיּוֹ: עֶשְׂאָן גֶּרֶן אַחַת - נוֹתֵן פְּאָה אַחַת, שְׁתֵּי גֶרְנוֹת, נוֹתֵן שְׁתֵּי פְּאוֹת - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (פאה ב ו). זֶרְעוֹנֵי גִּנָּה שְׁאִינָם נֶאֱכָלִין מִצִּטְרָפִין אֶחָד מִעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּנוֹפֵל לְתוֹךְ בֵּית סָאָה - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (כלאים ב ב). עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזְרוֹת לְבֵית סָאָה, חוֹרְשִׁין כֹּל בֵּית סָאָה בְּשִׁבְלֵן - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (סוכה לד א). עֵגוּל שֶׁל דְּבִלָּה שֶׁנֶּטְמָא מְקַצְתּוּ, תוֹרְמִין מִן הַטְּהוֹר שִׁישׁ בּוֹ - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (תרומות ב א). הַחֲזָן רוֹאֶה מִהֵיכָן הַתִּינּוֹקוֹת קוֹרְאִים - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (שבת יא ב). הַאֲשֶׁה הַחוֹגֶרֶת בְּסִנֵּר בֵּין מְלֻפְנֵיהָ בֵּין מְלֻאֲחֶיהָ - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (שבת צב ב). בֵּינֵן הַתִּירוֹ לְעֶרֶב קֶשֶׁה בְּרֵךְ - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (בבא מציעא ס א). עֵמוֹן וּמֹזָבֵב מִעֲשָׂרִין מִעֲשָׂר עֵנִי בְּשִׁבְעִית - הֵלֶכֶה לְמֹשֶׁה מִסִּינִי (חגיגה ג ב). וּבְכָל מְקוֹם שֶׁתְּבוֹא אַחַת מֵאֵלוּ הַהִלְכוֹת בְּמָה שֶׁאָנוּ עֹתִידִין לְפָרֵשׁ מִן הַמְּשֻׁנָּה - שֶׁם אֶפְרָשְׁנָה בְּמִקּוּמָהּ בְּעֶזְרַת הַשָּׁם.

דברים שהם
הלכה למשה
מסיני

ביאורים

ישנם חמישה סוגי ההלכות המופיעות בתלמוד. הקריטריונים שמבדילים ביניהם הם: האם נמסרו למשה בהר סיני, האם אפשר לדרוש אותם מהכתוב, ומהו התוקף ההלכתי של אותם הלכות. דבר מעניין נוסף שניתן לשים לב הוא למעורבות של חכמי ישראל בקביעת הלכות אלו.

א. דרשות שנמסרו במסורת - אלו הלכות שנמסרו למשה רבנו בסיני, אך בנוסף לכך ניתנות להילמד בשני אופני לימוד: בדרך לימוד מדקדוק במילות התורה, או בדרך סברה. ממילא בהלכות הללו לא תתכן מחלוקת בהלכה המעשית, אך תתכן מחלוקת בדרך הלימוד מהפסוק או בסברה שהולידה את ההלכה הזאת. למשל התורה כתבה 'פרי עץ הדר'. אין מחלוקת שהפירוש הוא אתרוג. אך נחלקו חכמים איך ניתן ללמוד זאת מהפסוק. אחד החכמים למד שזהו 'עץ שטעם עצו ופריו שוין'. חכם אחר אמר שזהו 'פרי הדר באילנות משנה לשנה'. שני חכמים אלו נטלו אתרוג בסוכות. חכמי ישראל לא קבעו את ההלכה אך כן ביססו את הקשר בין המסורת לבין התורה שבכתב, והיוו את החוליה המקשרת. התוקף ההלכתי של הלכות אלו הוא מדאורייתא. העובר עליהם עובר על איסור תורה.

ב. הלכה למשה מסיני - אלו הלכות שנמסרו למשה רבנו בסיני ואין להם שום דרך להלמד, לא באמצעות לימוד מהפסוק ולא על ידי סברה. אין לחשיבה האנושית מקום בהלכות אלו, וממילא אין שום מקום למחלוקת. אלו הלכות שאנו מקיימים את צו ה' ללא כל יכולת לשנות או להכריע בקיומה של המצווה. מובן שתוקפן ההלכתי של הלכות אלו הוא דאורייתא.

ג. דרשות שלא נמסרו במסורת - אלו הלכות שלא נמסרו למשה רבנו בסיני. הקב"ה מסר לנו כללים ועקרונות שדרכם ניתן ללמוד הלכות חדשות שלא נאמרו במפורש מתוך פסוקי התורה. לכן ניתן למצוא בהם מחלוקות רבות. זה סוג ההלכות הכי מפתיע, מכיוון שהקב"ה נתן כוח לחכמים לפסוק הלכה מחודשת שלא מסר אותה מסיני ויש להלכה זו, שנבעה משכלם האנושי של חכמים, תוקף של תורה!

הרחבות

• קבלת המסורת ממשנה רבנו

פרושים מקבלים מפי משה. הרמב"ם שב ומדגיש פעם אחר פעם שהקבלה היא ממשנה רבנו דווקא. בתורה נכתב על מעלת משה רבנו ביחס לשאר הנביאים "לא כן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא" [במדבר יב, ז], וחז"ל אמרו שמשנה רבנו התנבא באספקלריא מאירה, כלומר בצורה ברורה, בשונה משאר הנביאים שהתנבאו באספקלריא שאינה מאירה, כלומר בצורה מטושטשת מעט [יבמות מט:]. בהקדמה לפרק חלק [ל' חשון - א' כסלו] כתב הרמב"ם שאחד מעיקרי האמונה הוא להאמין בנבואת משה רבנו ובמעלתו על פני שאר הנביאים. משמעות הדבר היא שאף אחד לא יכול להכחיש את התורה, לפרשה שלא כמסורת שבידינו או לטעון שחל בה שינוי, כיוון שהמסורת נשענת על משה רבנו שנבואתו מוכחת ובהירה יותר מכל אדם. בפרק ח' מהלכות יסודי התורה מרחיב הרמב"ם בהחלטיות האמונה בנבואת משה, ועד כמה אין הדבר ניתן לערער. דבר זה מבסס את נצחיותה ואמיתותה של התורה.

• ההכרעה בין בית שמאי לבית הלל

ונפסק הדין בהם על פי הרב. פסיקת הדין על פי הרוב נלמדת מהכתוב "אחרי רבים להטות" [שמות כג, ב]. מקרה יוצא דופן מובא בגמרא במסכת עירובין [ג:]: שמספרת שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל ולא ידעו כמי להכריע, עד שיצאה בת קול ואמרה "אלו ואלו דברי אלוהים חיים והלכה כבית הלל". התוספות מסבירים [פסחים קיד. ד"ה דאמר] שלמרות שבית הלל היו מרובים מבית שמאי בית שמאי היו מחודדים יותר, כלומר היו גדולים בחכמה מבית הלל, ובגלל זה נסתפקו כמי להכריע. באה בת הקול והכריעה הלכה כבית הלל בגלל ענוותנותם, שהקדימו דברי בית שמאי לדבריהם.

שאלות לדין

על החלק השלישי נפלה מחלוקת ונפסק הדין בהם על פי הרב. האם הרוב ודאי צודק? האם המחלוקות בין החכמים בענייני דעות והשקפות הם מהחלק השלישי שהרמב"ם מוכיח כאן, או מחלק אחר?

לעילוי נשמת ר' משה בן אלכסנדר ז"ל

לפיכך היו חלקי הדינין, המיסדים בתורה על העקרים האלה שהקדמנו, נחלקים לחמשה חלקים:

החלק הראשון - פרושים מקבלים מפי משה, ויש להם רמז בכתוב, ואפשר להוציאם בדרך סברה - וזה אין בו מחלוקת, אבל כשיאמר האחד: 'כף קבלתי' אין לדבר עליו.

החלק השני - הדינים שנאמר בהם: 'הלכה למשה מסיני' ואין ראיות עליהם, כמו שזכרנו, הלכה למשה מסיני - אין חולק עליו.

החלק השלישי - הדינים שהוציאו על דרכי הסברה ונפלה בהם מחלוקת, כמו שזכרנו, הלימודים ונפסק הדין בהם על פי הרב. וזה יקרה - כשישתנה העיון. ומפני כן אומרים: "אם הלכה - נקבל, ואם לדיון - יש תשובה" (יבמות ח ג). אבל, נפלה המחלוקת והעיון בדבר שלא נשמע בו הלכה. ותמצא בכל התלמוד שהם חוקרים על טעם הסברה שהוא גורם המחלוקת בין החולקים ואומרים: 'במאי קא מפלגי?' או 'מאי טעמא' דרבי פלוני? או 'מאי ביניהו?' והם מביאים אותו על ענין זה ברב מקומות, וזוכרים הטעם הגורם למחלוקת, כגון שיאמרו: רבי פלוני מחזיק טענה פלונית, ופלוני מחזיק טענה פלונית וכדומה לו.

על פי הרב - רוב החכמים. כשישתנה העיון - כשיש מחלוקת בסברה. הלכה - הלכה מקובלת במסורת מרבית. לדין - הלכה שמקורה בסברה (על פי מידות שהתורה נדרשת בהם). יש תשובה - יש אפשרות להשיב ולדחותה. במאי קא מפלגי - במה נחלקו. מאי טעמא - מה טעמו. מאי ביניהו - מהי הנפקא-מינה (ההשלכה המעשית) בין הדעות. מחזיק טענה - סברתו היא.

ביאורים

הרמב"ם מאריך לברר את חלקי התורה. הסיבה לכך היא מכיוון שטעות בהבנת חלקי התורה יכולה לגרום לזלזול בחכמי ישראל מוסרי התורה, ולהתמוטטות התורה שבעל פה. ההבנה המוטעית גורסת שאת כל התורה כולה קיבלנו בהר סיני. כל הלכה והלכה נמסרה עם כל פרטיה. שום חידוש לא נחלש מאז על ידי חכמי ישראל. אם כן, כיצד יתכנו מחלוקות בין חכמי ישראל? אין זאת אלא שהם נחלקו מה נמסר בהר סיני. חכם אחד טוען שהלכה זו נמסרה ואילו החכם השני סובר שהלכה האחרת נמסרה. ומכאן, שאחד מן החכמים טועה ולא זו בלבד אלא משקר וטוען שהלכה מסוימת נמסרה, בעוד שלא נמסרה ככל וכל! אותו טועה נתלה במאמר חז"ל האומר שכל המחלוקות התחילה בתלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צורכם, וממילא נחלקו במה נמסר למשה בסיני.

הרמב"ם יוצא נגד תפיסה זו בתוקף. לא יתכן לתלות גנות בחכמי ישראל מוסרי התורה. שהרי אם כן, הדבר מערער את כל האמינות של ההלכות שמסרו לנו, והתורה שבעל פה כולה הופכת לבלתי אמינה ומבוטסת. הרמב"ם חוזר שוב על כך שישנם חלקים בתורה שקיבלנו במסורת ואילו ישנם חלקים שאותם לא קיבלנו במסורת. חלקי התורה שניתנו במסורת נמסרו בשלמותם, אין בהם כלל שכחה ולכן אין בהם מחלוקת כלל. המחלוקת היא רק בחלק התורה שלא נמסר למשה בסיני, באותם ההלכות שלא קיבלנו במסורת. חכמי ישראל למדו את ההלכות באמצעות "ג מידות, כאשר ההלכה לא היתה ידועה מראש. במקרה זה המחלוקת נובעת מדרכי חשיבה השונים מאדם לאדם. לפני תלמידי שמאי והלל דרכי החשיבה היו שוות. חכמי ישראל בררו יחד את הסוגיא והגיעו להכרעה, בין אם על ידי לימוד זהה מהפסוק ובין אם על ידי הכרעה בסנהדרין. מתלמידי שמאי והלל רבתה המחלוקת באותם הלכות שלא נמסרו למשה בסיני. לא בגלל קלקול מוסרי ורפיון מכוון של תלמידים אלו. אי אפשר לומר כן על רבן יוחנן בן זכאי, רבי יהושע ורבי אליעזר! אלא הסיבה שלא שימשו כל צורכם, הזמן הקשה בו היו נמצאים, חורבן בית המקדש והמעבר לגלות הקשה אותה חוו, וכן לא היה אפשר לכנס את הסנהדרין שתכריע בין הדעות השונות.

הרחבות

• היכן התחילו המחלוקות?

מִשְׁרְבוּ תַלְמִידֵי שְׁמַאי וְהֵלֵל שְׁלֹא שִׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָם רִבְתָּהּ מַחְלָקַת בִּישְׁרָאֵל. מקרה שבו הייתה מחלוקת לפני שמאי והלל מובא במשנה במסכת חגיגה [טו]. שמביאה מחלוקת שנחלקו בה חכמי ישראל במשך כמה דורות, מתקופת הזוגות ועד תקופת הלל ושמאי, ולא הוכרעה בה ההלכה: האם מותר לסמוך את הידיים על ראש הקרבן ביום טוב. רש"י [שם] מציין שזו הייתה המחלוקת הראשונה בין חכמי ישראל, ועל כל שאר התורה לא הייתה מחלוקת כלל, ולכן המשנה פירטה את כל הדורות של המחלוקת. דבר זה מבליט עד כמה המחלוקות לא היו מצויות בישראל.

• המחלוקת הן במסורת או בסברה?

וְכָל זֶה שְׁוֹא וּבְטֵל. הרמב"ם קובע בדבריו ששום דבר לא נשתכח מהתורה, ומחלוקות החכמים במשך הדורות הן בסברה בלבד ולא במסורת. החוות יאיר [סימן קצ"ב] חולק בזה על דברי הרמב"ם, וכותב שודאי חלק מהמחלוקות בין חכמי ישראל הם מחמת השכחה של המסורת שנתקבלה ממשו רבנו, וממילא אפילו בהלכה למשה מסיני נחלקו, כי יש מי ששמע מרבו ויש מי ששכח ששמע וכדומה. הוא מוכיח דבריו מהגמרא בתמורה [טו]. שהלכות רבות נשתכחו בזמן אבלו של משה והחזיר עתניאל בן קנז בפלפולו. במסקנת דבריו מיישב החוות יאיר את דברי הרמב"ם: אין מחלוקות בדינים עצמם אלא רק בפרטיהם כי בדינים עצמם לא נפלה שכחה.

• דור דור וחכמי

אָבֵל צְנוּן לְשִׁמְעֵי מַחְכְּמֵי הַדּוֹר. למרות שיש ירידת הדורות, ולא בכל דור יש חכמים גדולים כמו בדורות הקודמים, דרשו חז"ל [ראש השנה כה]: "שקל הכתוב שלושה קלי עולם כשלושה חמורי עולם, לומר לך: ירובעל (גדעון) בדורו - כמשה בדורו, בן (שמשון) בדורו - כאהרן בדורו, יפתח בדורו - כשמואל בדורו".

שאלות לדיון

מדוע שולל הרמב"ם בתקיפות, את הטענה שגם הדינים שנפלו בהם מחלוקות, נאמרו למשה בסיני?

"מִשְׁרְבוּ תַלְמִידֵי...". האם מחלוקות חכמים בסברות, היא דרך ראויה או מציאות שעדיף להרחיקה?

לעילוי נשמת אימי מרת מירל בת זאב ז"ל

אָבֵל מִי שִׁיחֲשָׁב שֶׁהַדִּינִים שֶׁנִּחְלָקִים בָּהֶם, כְּמוֹ כֵּן מְקַבְּלִים מִפֵּי מֹשֶׁה, וְחוֹשְׁבִים שֶׁנִּפְלָה הַמַּחְלָקַת מִדְּרָךְ טְעוֹת הַהֲלָכוֹת, אוּ הַשְּׂכָחָה, אוּ מִפְּנֵי שֶׁאֶחָד מֵהֶם קִבֵּל קִבְּלַת אֲמַת וְהַשְּׁנִי טָעָה בְּקִבְּלָתוֹ, אוּ שֶׁכַּח, אוּ לֹא שָׁמַע מִפֵּי רַבּוֹ כֹּל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִשְׁמָע, וַיְבִיא רֵאֵיהָ עַל זֶה מִפֵּי שֶׁאָמְרוּ: "מִשְׁרְבוּ תַלְמִידֵי שְׁמַאי וְהֵלֵל שְׁלֹא שִׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָם, רִבְתָּהּ הַמַּחְלָקַת בִּישְׁרָאֵל." וְנִעֲשִׂית תּוֹרָה כְּשִׁפְתֵי תוֹרוֹת" (סוטה מז ב) - דְּבָרִים כְּאֵלֶּה הֵם, חֵי נִפְשֵׁי, דְּבָרִים מְגִנִּים וּמְכַעְרִים מְאֹד, וְהוּא דְּבָרֵי מִי שֶׁאֵין לוֹ יְדִיעָה וְאֵין בִּידוֹ הַעֲקָרִים, וּפּוֹגֵם בְּאֲנָשִׁים ° אֲשֶׁר נִתְקַבְּלוּ מֵהֶם הַמְּצִוּוֹת - וְכָל זֶה שְׁוֹא וּבְטֵל°. וְמַה שֶּׁהִבִּיא לְהַאֲמִין בְּאֲמוּנָה הַזֹּאת הַנִּפְסָדָת הוּא: מְעוֹט הַסִּתְפָּלוּת בְּדְבָרֵי הַחֲכָמִים הַנִּמְצָאִים בַּתְּלִמוּד. שֶׁהֵם מְצָאוּ: ° שֶׁכָּל הַפְּרוּשׁ מְקַבֵּל מִפֵּי מֹשֶׁה, וְהוּא אֲמַת, וְלֹא נִתְּנוּ הַפְּרָשׁ בֵּין הַעֲקָרִים הַמְקַבְּלִים וּבֵין תּוֹלְדוֹת הָעֲנִינִים שִׁיּוֹצִיאוּ אוֹתָם בְּעִיּוֹן. אָבֵל אֲתָה, אֵל יְכַנֵּס בְּלִבְךָ סֶפֶק בְּמַחְלָקַת בֵּית שְׁמַאי וּבֵית הֵלֵל בְּאֲמָרָם: "מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת וְאַחַר כֵּךְ נוֹטְלִים לִידֵים, אוּ נוֹטְלִים לִידֵים וְאַחַר כֵּךְ מְכַבְּדִין אֶת הַבַּיִת" (ברכות נא ב), וְתַחֲשָׁב שֶׁאֶחָד מִשְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלוּ אֵינוֹ מְקַבֵּל מִפֵּי מֹשֶׁה מְסִינֵי - אָבֵל הַטַּעַם שֶׁהוּא גוֹרֵם לְהִיּוֹת חוֹלְקִים, הוּא מַה שֶּׁנִּזְכַּר בַּתְּלִמוּד: שֶׁאֶחָד מֵהֶם אוֹסֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּעַם הָאֶרֶץ ° וְהַשְּׁנִי מְתִיר. וְכֵן כָּל מַה שֶּׁיִּדְמָה לְאֵלוֹ הַמַּחְלָקוֹת שֶׁהֵם עֲנָפִים מְעַנְפֵי הָעֲנָפִים.

הסבר המאמר על תלמידי שמאי והלל

אָבֵל מַה שֶׁאָמְרוּ: "מִשְׁרְבוּ תַלְמִידֵי שְׁמַאי וְהֵלֵל שְׁלֹא שִׁמְשׁוּ כָּל צָרְכָם רִבְתָּהּ מַחְלָקַת בִּישְׁרָאֵל" - עֲנִין זֶה מְבָאָר: שֶׁכָּל שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּהִיוֹתָם שְׁוִים בְּשִׁכְל וּבְעִיּוֹן וּבִידִיעַת הַעֲקָרִים ° שִׁיּוֹצִיאוּ מֵהֶם הַסְּבָרוֹת, לֹא תִפֵּל בִּינֵיהֶם מַחְלָקַת בְּסִבְרָתָם בְּשׁוּם פְּנִים, וְאֵם נִפְלָה - תִּהְיֶה מְעוּטָה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא נִמְצָא שֶׁנִּחְלָקוּ שְׁמַאי וְהֵלֵל אֶלָּא בְּהֲלָכוֹת יְחִידוֹת. וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁדְּעוֹת שְׁנֵיהֶם הֵיוּ קְרוֹבוֹת זו לזו בְּכָל מַה שֶׁהוֹצִיאוּ בְּדָרְךְ סִבְרָא. וְהַעֲקָרִים, כְּמוֹ כֵּן, הֵנְתוּנִים לְזֶה כְּמוֹ הַעֲקָרִים הֵנְתוּנִים לְזֶה. אָבֵל כְּאֲשֶׁר רִפְתָּה שְׁקִידַת הַתְּלִמִּידִים עַל הַחֲכָמָה, וְנִחְלָשָׁה סִבְרָתָם נֶגְדַּ סִבְרַת הֵלֵל וְשְׁמַאי רְבוּתֵיהֶם - נִפְלָה מַחְלָקַת בִּינֵיהֶם בְּעִיּוֹן עַל דְּבָרִים רַבִּים, שֶׁסִּבְרַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם הִיָּתָה לְפִי שְׁכָלוֹ, וְמַה שֶּׁיֵּשׁ בִּידוֹ כֵּן הַעֲקָרִים. וְאֵין לְהַאֲשִׁימָם בְּכָל זֹאת - שֶׁלֹּא נִכְרִיחַ אֲנַחְנוּ לְשַׁנֵּי חֲכָמִים מְתוּנְכָחִים בְּעִיּוֹן לְהִתְנַכַּח בְּשִׁכְל יְהוֹשֵׁעַ וּפְנִיחָס. וְאֵין לָנוּ סֶפֶק כְּמוֹ כֵּן מִמָּה שֶׁנִּחְלָקוּ בוּ, אַחֲרֵי ° שֶׁאֵינָם כְּמוֹ שְׁמַאי וְהֵלֵל, אוּ כְּמִי שֶׁהוּא לְמַעַלָּה מֵהֶם - שֶׁהִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לֹא צְנוּן בְּעִבּוּדָתוֹ עַל עֲנִין זֶה. אָבֵל ° צְנוּן לְשִׁמְעֵי מַחְכְּמֵי הַדּוֹר°, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: "וְאֶל-הַשֵּׁפֵט אֲשֶׁר יְהִי בַיָּמִים הָהֵם, וְדַרְשָׁתָּ" (דברים יז ט). וְעַל הַדְּרָכִים הָאֵלוֹ נִפְלָה הַמַּחְלָקַת, לֹא מִפְּנֵי שֶׁטְעוּ בְּהֲלָכוֹת°, וְשֶׁאֶחָד אוֹמֵר אֲמַת וְהַשְּׁנִי - שֶׁקָּר. וְמַה מְאֹד מְבָאָר עֲנִין זֶה לְכָל הַמְּסַתְפֵּל בוּ, וְמַה יָקָר וְגָדוֹל זֶה הָעֵקֶר בְּמַצְוֹת!

וּפּוֹגֵם בְּאֲנָשִׁים - מוֹצִיא לַעַז עַל חֲכָמֵי הַתּוֹרָה. שֶׁהֵם מְצָאוּ - בְּעַלֵי הַדְּעָה הַמוֹטַעַת סְבוּרִים. לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּעַם הָאֶרֶץ - שִׁיּוּחַ מִשְׁרַת בְּבֵית מַחֲשֵׁב שִׁיעֶשֶׂה טְעוּיוֹת. הַעֲקָרִים - כִּלְלֵי הַסְּבָרָה לְחַדֵּשׁ דִּינִים. אַחֲרֵי - מֵאַחַר, מְכִיוּן. אָבֵל - אֵלָּא. שֶׁטְעוּ בְּהֲלָכוֹת - בַּהֲעֵבֶרְת הַמְּסוּרָת.

ביאורים

ישנם שני חלקים נוספים בחלקי המצוות בתורה שבעל פה.

א. גזרות - אלו סייגים שחכמים הוסיפו במהלך הדורות על מצוות התורה כדי לשמור את העם שלא יפלו באיסורי תורה. לעומת מצוות התורה, שהן נצחיות לעולמי עד, סייגים אלו הם איסורים שחכמים הוסיפו במהלך הדורות. חכמי ישראל ראו שהמצב הרוחני של העם יכול להוביל להדרדרות מוסרית ולכן הרחיבו את איסורי התורה. התורה אסרה לאכול בשר בהמה בחלב ואילו חכמים הוסיפו גם איסור לאכול בשר עוף בחלב כדי שלא יטעו ויכשלו באיסורי תורה. בגזרות אלו תתכן מחלוקת. אך אם גזירה זו מוסכמת בין כל החכמים וכן אם התקבלה בכל ישראל - יש לה תוקף מחייב לכלל האומה ולא ניתן לחלוק עליה לאחר מכן. רק אם יעמוד בית דין הגדול בחכמה ובמנין, אשר מבין שמצב הדור תוקן ואין צורך בגזירה, ניתן יהיה לבטל את אותה הגזירה.

ב. תקנות - אלו מצוות שחכמים הוסיפו לא כדי לעשות סייג לתורה אלא כדי לחזק את ערכי האמונה והתורה. למשל מקרא מגילה או הדלקת נר חנוכה. תקנות אלו הם בתחומים נוספים כמו תקנת משה ללמוד הלכות הפסח לפני הפסח כדי שיהיו מוכנים לחג הפסח, הפרזובול של הלל הזקן שבא לפתור מצוקה כלכלית שהיתה בשנת השמיטה.

המיוחד בחלקי מצוות אלו הוא הכוח שניתן לחכמים בקביעת המצוות. לכן חלקים אלו שונים משלושת החלקים הקודמים מכיוון שהתוקף שלהם הוא רק מדרבנן. אך חשוב לזכור שהכוח של חכמים נובע מן התורה בעצמה! דהיינו שהקב"ה צוה עליהם 'עשו משמרת למשמרת'. אין הוספת מצוות אלו נחשבת כהוספה על התורה מכיוון שחכמים אינם אומרים שהוספת מצוות אלו היא מן התורה אלא מדרבנן.

הרחבות

משמעותן של גזירות חז"ל

עשו משמרת למשמרת. באופן פשוט כוונת הפסוק היא שהתורה ציוותה על חכמים לאסור דברים שיש להם קשר אל האיסור אף שכשלעצמם הם מותרים, כדי לדאוג לכך שאף אחד לא יגיע לחטוא באיסור עצמו. אך הרב קוק [מוסר אביך א, ה] מסביר שהסיבה שהתורה אמרה לעשות סייג לתורה היא שגם הדברים שיש להם קשר לעבירה, יש בהם קצת מהותוכן השלילי שיש בעבירה עצמה, ולכן הם שליליים מצד עצמם.

תוקפן של מצוות דרבנן

ואסור לעבור עליהם. הרמב"ם כתב בהלכות ממרים [א, ב] שכל המקיים תקנות חכמים קיים מצוות עשה מהתורה "על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה" [דברים יז, יא] והמבטל דבריהם עובר בלאו "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" [שם]. הרמב"ם לומד זאת מהגמרא [ברכות יט]. שאומרת: "כל מילי דרבנן אסמכניהו אלאו דלא תסור" (כל דברי רבנן הסמיכו אותם על לאו של 'לא תסור'). אמנם הרמב"ן [השגות על ספר המצוות שורש א] כותב שכל מצוות דרבנן אין להן שורש מדאורייתא, והגמרא מתכוונת לומר שהפסוק "לא תסור" הוא אסמכתא בעלמא לכל מצוות דרבנן.

גם הרמב"ם עצמו מודה שגדר תקנות חכמים עצמם שונה מגדרם של מצוות דאורייתא (למשל - בספק דרבנן מקילים ובדאורייתא מחמירים), אך מכל מקום הוא סובר שהמבטל דברי חכמים ביטל מצווה מהתורה.

שאלות לדין

האם מי שעובר על איסור שחכמים הטיילו, בעצם מבטל את צו התורה "ושמרתם את משמרתתי"? מהו ההבדל בין תקנה ומנהג לאיסור מדרבנן? האם יש הבדל גם ברמת הציווי שבו מצווה כל אחד מישראל?

והחלק הרביעי - הם הדינים שתקנו הנביאים והחכמים בכל דור ודור, כדי לעשות סייג ודרך לתורה, ועליהם צוה הקדוש-ברוך-הוא לעשותם. והוא מה שאמרו במאמר פללי: "ושמרתם את משמרתתי" (ויקרא יח ל), ובאה בו הקבלה: "עשו משמרת למשמרתתי" (יבמות כא א). והחכמים יקראו אותם: 'גזרות'. ולפעמים תפל בהם מחלקת - לפי שחכם אחד ראה לְגַזֵּר כֵּךְ, ולא יסכים עליו חכם אחר. וזה הרבה בתלמוד שאומרים: רבי פלוני גזר כך משום כך וכך, ורבי פלוני לא גזר. וזה כמו כן סבה מסבות המחלוקות. שהרי בשר עוף בחלב הוא גזרה מדרבנן, כדי להרחיק מן העבירה, ולא נאסר בתורה אלא בשר בהמה טהורה, אבל אסרו חכמים בשר עוף - כדי להרחיק מן האסור. ויש מהם מי שלא יגזר גזרה זו: שרבי יוסי הגלילי היה מותר בשר עוף בחלב, וכל אנשי עירו היו אוכלים אותו, כמו שנתפרסם בתלמוד (שבת קל א). וכשתפל הסכמה על אחת מן הגזרות - אין חולקין עליה בשום פנים, וכשהיה אסורה פשוט בכל ישראל - אין לחלק על הגזרה ההיא. ואפלו הנביאים בעצמם לא היו רשאים לבטל אותה. וכן אמרו בתלמוד: 'שאלהו, זכור לטוב, לא היה לכל לבטל אחד משמונה עשר דבר שגזרו בית שמאי ובית הלל. והביאו טעם על זה: 'לפי שאסורם פשוט בכל ישראל' (עבודה זרה לו א).

והחלק החמישי - הם הדינים העשויים על דרך החקירה וההסקמה בדברים הנוהגים בין בני אדם, שאין בהם תוספת במצוה ולא גרעון, או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה, וקראו אותם: 'תקנות ומנהגים', ואסור לעבור עליהם. וכבר אמר שלמה, עליו השלום, על העובר עליהם: "ופרץ גדר ישכנו נחש" (קהלת י ח). ואלו התקנות רבות מאוד ונזכרות בתלמוד ובמשנה: מהן - בענין אסור והתר, ומהן - בענין הממונות, ומהן - תקנות שתקנו נביאים, כמו תקנות משה ויהושע ועזרא, כמו שאמרו: "משה תקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בהלכות פסח בפסח" (מגילה ד א). ואמרו: "משה תקן ה'זן' בשעה שירד המן לישראל" (ברכות מח ב). אבל תקנות יהושע ועזרא הן רבות. ומהן - תקנות מ'חסות ליחידים מן החכמים, כמו שאמרו: "התקין הלל פרוזבול" (שביעית ג), "התקין רבן גמליאל תקן" (גיטין לד ב), "התקין רבן יוחנן בן זכאי" (ראש השנה ל ב). והרבה בתלמוד: 'התקין רבי פלוני', 'התקין רבי פלוני'. ויש מהן תקנות מ'חסות להמון החכמים כמו שאמרו: 'באוישא התקינו', או כמו שאמרו: 'תקנו חכמים', או 'תקנות חכמים', וכדומה לזה הרבה.

אם כן, כל הדינים הנזכרים במשנה נחלקים על אלו החמשה חלקים: מהם - פרושים מקבילים מפי משה ויש להם רמז בפתוב, אי אפשר להיות סותרים עליהם סברא. ומהם - הלכה למשה מסיני, ומהם - מה שהוציאו בדרך הקש וסברא, ובו נפלה המחלקת, ומהם - גזרות, ומהם - תקנות.

כל הדינים מאלו החמשה

ביאורים

כשרבנו הקדוש כתב במשנה את ההלכות שבהם ישנה מחלוקת הוא ציין את דעות ושמות החולקים, ולא הכריע כמו מי ההלכה. אין הדבר נובע מחוסר יכולתו של רבי להכריע. גם להשאר המחלוקות ככתבן יש טעם מוסרי נפלא. הדבר המרכזי בלימוד התורה הוא בקשת האמת. בירור דברי ה' ללא משוא פנים מתוך רצון, הנקי מכל פניות, להגיע לאמיתתה של תורה. זו הגישה שאנו צריכים לגשת בה ללימוד התורה וכך אנו צריכים להתייחס לבעלי מחלוקתינו, שגם הם אומרים את דעתם מתוך כוונה טהורה לרדת לעומקה של הלכה. אם המשנה לא היתה כותבת את המחלוקות, היינו חושבים שכל ההלכות הם מאותו הסוג, שקיבלנו אותם מן השמים ואין בהם מחלוקת. אם כן, אם יבוא אחד מחכמי ישראל ויאמר שקיבל מרבותיו שהלכה מסוימת היא כזאת כאשר כתוב במשנה את ההפך, נטיל דופי באותו אדם ונאמר שמשקר וטועה. הדבר יגרום לערעור מעמדם של חכמי ישראל, עמודי התורה שבעל פה. כתיבת המחלוקת מגלה לנו שזו הלכה שלא נמסרה ממשנה רבנו אלא ניתנה להדרש על ידי חכמי ישראל וממילא יכולה להמצא בה מחלוקת. אותו חכם מישראל אינו טועה אלא כך קיבל מרבותיו שפירשו כן את ההלכה. לאחר ששתי הדעות נאמרו ניתן לברר את ההלכה מתוך בירור האמת שבכל אחד מהצדדים ולהגיע למסקנה הלכתית.

גם במחלוקת בין יחיד לרבים, אשר הוכרעה ההלכה כמותם, רבנו הקדוש כתב את דעת החולקים. הסיבה לכך היא שקביעת ההלכה בהלכות שלא נמסרו במסורת היא רק לזמן הנתון. יתכן שכיום דעת הרבים היא שנפסקה להלכה, אך יתכן שיבוא בית דין ויאמר שדעתו של היחיד מסתברת יותר וההלכה תשתנה כמותו. הכלל יחיד ורבים הלכה כרבים הוא אמצעי עזר לבירור האמת. אך האמת מעל הכל ואם יתברר שהאמת כמו דברי היחיד נפסוק כמותו.

זו גם הסיבה שבגללה כתב רבנו הקדוש את דברי החכמים שאמרו דבר אך חזרו בהם, לחנך אותנו עד כמה אהבת האמת היתה נר לרגליהם של חכמינו. ידיעה זו ביחס לחז"ל היא יסוד האמונה שלנו בוכמי ישראל, אשר מסרו לנו את דבר ה' מדור לדור. לדעת שאין בהם כל דופי, וכל מחלוקתם היתה רק לבירור האמת לאמיתתו. דבר זה מלמדנו לא לנהל ויכוח בחוסר יושר אינטלקטואלי אלא להודות על האמת גם כשהיא אצל בר הפלוגתא שלנו.

הרחבות

• מדוע לפעמים אין הלכה כרבים?

כְּשֶׁתִּהְיֶה סִבְּרָא פְּשׁוּטָה, וְאֶפְלוּ לְיַחֲדִי – שׁוֹמְעִים לוֹ. אף על פי שאנו יודעים ש"יחיד ורבים הלכה כרבים" [ברכות ט.], יש מקרים יוצאי דופן שבהם הוכרעה ההלכה כיחיד. בדומה לכך קבעו חז"ל כללי הכרעה במחלוקות, כגון "הלכה כרב באיסורים וכשמואל בממונות", "הלכה כר' עקיבא מחברו", ועוד כללים רבים. הסיבה לכך היא שלפעמים הסברה נוטה לדעה זו, או שיש מקור שמסייע לאותה דעה [ריטב"א יבמות מב:].

• מחלוקת לשם שמיים

הוֹדוּ לוֹ וְחִזְרוּ לְדַעְתּוֹ. המשנה במסכת אבות [ה, יז] אומרת: "איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמיים זו מחלוקת הלל ושמיאי". מחלוקת שהיא לשם שמיים זוהי מחלוקת הנקייה לגמרי מנגיעות אישיות של כל צד, וכל מה שעומד לנגד עיניהם של הצדדים זו דרישת האמת. ממילא, כאשר צד מסוים משתכנע מדברי הצד השני מובן מאליו שאין לו עוד טעם לחלוק והוא חוזר לדעת חבירו. מצאנו מעלה זאת של הודאה על האמת דורות רבים קודם הלל ושמיאי. חז"ל אומרים [ברכות נה.] שמשנה רבנו הודה לבצלאל לגבי סדר הכנת המשכן, למרות שבצלאל היה קטן ממנו כמובן.

שאלות לדין

"כְּשֶׁתִּהְיֶה סִבְּרָא פְּשׁוּטָה, וְאֶפְלוּ לְיַחֲדִי, שׁוֹמְעִים לוֹ וכו'". לכאורה קשה, הרי לעיל כתב הרמב"ם "ויכְּשֶׁתִּהְיֶה נִפְלְתָה הַמַּחְלֻקָּת, הָיָה הוֹלְכִים אַחֲרֵי הָרֵב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטּוֹת".

כיצד נוכל גם אנו, להודות על האמת, בעת ויכוחים ומחלוקות?

והטעם שהצריכו לכתב המחלוקות הנופלות בין שתי הדעות – הוא מה שאומר: השאר דעת החולק אלו נכתבו הלכות אלו פסוקות שאין בהן מחלוקת, ונדרחו דברי החכם שאין הלכה כמותו – אפשר שיבא אחר כן מי שקבל הפך הדבר שעליו נפסקה ההלכה, מהחכם החולק על הדעת ההיא, או ממי שהוא נוטה לדעתו, ויכנס ספק בנפשותינו ונאמר: איך קבל זה האישי – והוא איש אמת – שדבר פלוני אסור, והמשנה אומרת שהוא מותר, או הפך הענין הזה? ובשביל זה, כשיהיו לנו כתובות אלו הדעות, יהיה נגדר זה הפך. כי כשיאמר המקבל: 'שמעתי שפך וכך אסור', נאמר לו: כן דברת, וזוהי דעת פלוני, אבל רבים חולקים עליו, או פלוני חולק עליו – וההלכה כדעת החולק, מפני שסברתו יותר נכונה, או מפני שמצאנו דבר מסייעהו.

אבל הטעם שהצריכו לקבע דברי יחיד ורבים, הוא: מפני שאפשר להיות הלכה כיחיד, ועל כן בא ללמדך: כשתהיה סברא פשוטה, ואפלו ליחיד – שומעים לו, ואף על פי שחולקין עליו רבים.

והטעם שהצריכו לכתב דעת איש אחד ואחר כן חוזר הוא מן הדעת ההיא, כגון שאומר: בית שמאי אומרים כך ובית הלל אומרים כך וכך, וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי (עדויות א יב) – כדי להודיעך אהבת האמת והגברת הצדק והאמונה. שהרי אלו אנשים הנכבדים, החסידים, הנדיבים, המפלגים בחכמה, כשראו דברי החולק עליהם טובים מדבריהם, ועיינו נכון – הודו לו וחזרו לדעתו. כל שכן שאר האנשים, בראותם האמת נוטה עם בעל מחלקתם – יהיו כמו כן נוטים לאמת ואל יקשו ערף. וזהו דברי הפתוב: "צדק צדק תרדף" (דברים יד טז). ועל זה אומר חכמים: "הוי מודה על האמת" (אבות ה ז). רצונם לומר: אף על פי שתוכל להציל נפשך בטענות תוכחיות, כשתדע שדברי חברך, אשר טענתך עליו גלויה מפני חלשתו או מפני יכלתך להטעות הם האמת – חזר לדבריו והריב נוטש.